

ZS1BK_IDVP Interpretace dětského výtvarného projevu

Tyto materiály slouží pouze k studijním účelům studentům předmětu ZS1BK_IDVP Interpretace dětského výtvarného projevu na PdFMU – **nelze je dále kopírovat ani nijak šířit.**

Mgr. Bc. Pavla Novotná Ph.D

Poříčí 7, 4. patro, kabinet spol. s doc. Stadlerovou :
- konzultace po dohodě emailem 20806@mail.muni.cz

- Tyto materiály slouží pouze k studijním účelům studentům předmětu **ZS1BK_IDVP Interpretace dětského výtvarného projevu na PdFMU** – nelze je dále kopírovat ani nijak šířit! Jejich obsah je vázán na průběh přednášek.

Seminární práce

- Na základě prostudované odborné literatury zpracujte vývoj DVP tak, aby Vám seminární práce sloužila jako podpůrný studijní materiál k pozdější zkoušce.
- součástí tohoto materiálu - konkrétní příklady tvorby dětí školního věku (nejlépe z prvního stupně, ale můžete doplnit celý vývoj o originální obrázky).
- Dětská díla sesbírejte (vyfoťte), popište a pokuste se je interpretovat, doplnit o komentář dítěte, vlastní zkušenost z pozorování dítěte při procesu tvorby apod.
- Můžete pracovat s tvorbou jednoho dítěte (např. uvést obrázky vlastních dětí či z rodiny či ze svého dětství apod.), ale také uvést díla více dětí. **Uveďte min. 3 dětské výtvary.**

- Výtvary - výsledkem volné (nikoliv řízené) činnosti – **spontánní tvorby dítěte** (např. volná kresba oblíbeného tématu dítěte).

Pokud dospělý nějak zasahoval či něco z obrázku vzniklo na popud dospělého, zdůrazněte to ve svém popisu.

- **charakteristické znaky vývoje DVP** –
popište

Při popisu obrázku si všimněte především těchto oblastí:

- Jak je tvořen **prostor** (postavení objektů, vytvoření horizontu, překrývání atd.)
- Jak jsou vytvořeny **objekty** (jak je vytvořena figura, pohyb, umístění, kompozice apod.)
- Jaké jsou použity **barvy** (transponované, výběrová barevnost apod.)

Základní doporučená literatura

(taktéž použitá literatura v rámci tohoto textu)

- Uždil, J. (1974). Čáry, klikyháky, paňáci a auta. Praha: SPN.
- Hazuková, H. a P. Šamšula. (2005). Didaktika výtvarné výchovy I. Praha: UK. (kapitola vztahující s k DVP)
- Babyrádová, H. (2014). Výtvarný projev dítěte předškolního věku v jednadvacátém století. Olomouc: UP. (online)
- Stadlerová, H., Novotná, P., Kaličínská, E.: Děti pro Lidice. (2017) kapitola Dětské výtvarné vidění a prožívání světa (s.63-97). (2017)

-
- Stadlerová, H., Novotná, P., Kaličínská, E.: Děti pro Lidice. (2017) kapitola Dětské výtvarné vidění a prožívání světa (s.63-97). (2017)
- Šupšáková, B., Dětský výtvarný projev. Od čmáranic k obrazom a ich významom, Dolis 2013
- Davido, R. Dětská kresba jako nástroj poznání dítěte: Dětská kresba z pohledu psychologa, Portál, ISBN 978-80-7367-415-1
- POO: Východiska a inspirace pro výtvarnou tvorbu dětí v předškolním vzdělávání. (2011)
- STADLEROVÁ, Hana, Pavla NOVOTNÁ, Kateřina PLESNÍKOVÁ, Jana FRANCOVÁ, Marta SVOBODOVÁ a Katarína TULÁKOVÁ (předškolní výtvarný projev)
- ZOP Zkušenost, odbornost, praxe v psychodidaktické přípravě učitele výtvarné výchovy v primárním vzdělávání (2010)STADLEROVÁ, Hana, Pavla NOVOTNÁ, Kateřina PLESNÍKOVÁ a Marta SVOBODOVÁ
- Babyrádová, H.(1999). Symbol v dětském výtvarném projevu. Brno: MU.
- ZOP Zkušenost, odbornost, praxe v psychodidaktické přípravě učitele výtvarné výchovy v primárním vzdělávání (2010)STADLEROVÁ, Hana, Pavla NOVOTNÁ, Kateřina PLESNÍKOVÁ a Marta SVOBODOVÁ
- Read, H. (1967). Výchova uměním. Praha: Odeon.
- Uždil, J. (1974). Výtvarný projev a výchova. Praha: SPN.
- Uždil, J. (1988). Mezi uměním a výchovou. Praha: SPN.

- Ke stažení stručný přehled jednotlivých období ve studijních materiálech v ISu
- odevzdat **finální verzi** – do 8.února
- Nejlépe však do konce ledna, jelikož mnoho prací vrátím k přepracování
- Konzultace v lednu (budou vypsány termíny)
- - doporučuji práce konzultovat!

DVP - co to je?

- je specifický a subjektivní typ výtvarného vyjadřování v určitém věku dítěte
- je vytvořen bez ohledu na umělecké schopnosti a estetické cítění dítěte
- je nedílnou součástí vývoje dítěte, souvisí se vznikem osobnosti, představuje přirozený projev dítěte, projev potřeby seberealizace, způsob osvojování světa
- jeho prostřednictvím dítě poznává svět, racionálně i emocionálně třídí své poznatky o světě, představy, vztahy, formuje myšlení
- představuje ovládnutí zkušenosti, osamostatňování, „oddělení“ od automatického prožívání světa
- každému věku dítěte odpovídá specifický typ výtvarného vyjadřování obecně (tedy hlavně kresby a malby)

Dětský výtvarný projev.....KRESBA je

- subjektivním odrazem objektivní reality (interpretace vnímané skutečnosti a představ)
- subjektivním obrazem celkového fyzického i psychického vývoje
- Věkově a typologicky podmíněná – odvíjí se od výrazových povahových rysů typu osobnosti
- ovlivněná kulturními a sociálními faktory (výchova, výtvarná kultura, sociální a společenské prostředí dítěte, vztahy, kulturní faktory)

DVP můžeme využívat jako:

- **diagnostický** nástroj (psychologie)
- **terapeutický** (léčebný) nástroj
(arteterapie, psychoterapii,
psychiatrii)
- **pedagogický** nástroj (výtvarná
pedagogika a pedagogika obecně)

DVP jako nástroj pro diagnostiku

- Diagnostikovat a interpretovat dětský artefakt může člověk s rozsáhlými odbornými znalostmi a zkušenostmi.
- Kolísání kvality výtvarného výkonu je běžný jev.
- Nelze diagnostikovat podle jednoho výtvoru, je nutné pozorovat DVP v delším procesu a všímat si odchylek.
- Diagnostika pomocí DVP je pouze jednou z mnoha diagnostických metod poznání člověka.

Psychologie používá kresebné nebo barevné testy (patří do skupiny projekčních metod) pro zjišťování stavu v těchto oblastech:

- úroveň psychomotorického vývoje
- intelektová úroveň
- osobnost dítěte
- sociální adaptace
- zdraví a psychické problémy

- ad1) někdy se motorika a psychika nevyvíjí rovnoměrně, grafický projev neadekvátní intelektuální schopností může ukazovat na problém v motorice, např. opoždění motorického vývoje, výtvarný projev tělesně postižených (např. po obrně apod.)
- ad2) kresbu nutno brát pouze jako doplňkovou metodu ve zkoumání inteligence
- ad3) osobnost nelze posuzovat pouze na základě jedné psychologické metody např. jen podle kresby či malby. Ta je jen jednou z metod, kterou má psycholog pro poznání dítěte k dispozici. Může tak doplnit ostatní psychologické metody a testy
- ad4) vztahy s okolím, v rodině, ve škole, komunikativnost x uzavřenost; sociální situace rodiny ve společnosti
- ad5) kresba dítěte může odhalit i týrání, sexuální zneužívání, depresivní sklony, neurózy, zpomalení vývoje, mozkové dysfunkce a vážné psychické onemocnění nebo postižení

- Odchylka od zdravého vývoje dětského grafického projevu nastává tehdy, když dítě setrvává delší dobu na jednom stupni a dále se vůbec v zobrazování figur, věcí a prostředí neposunuje. V tomto smyslu je vyspělost a zralost dětského výtvarného projevu určitým ukazatelem psychických poruch dítěte, a proto bývá dětská kresba používána jako diagnostický prostředek.

*„...dítě kreslí dřív, než k tomu bylo vedeno,
a to odlišně od dospělých.“*

J.A. Komenský

*Kresba je pro dítě hra, při které nepotřebuje
partnera, zaměstnává ruce i zrak,
příjemně uvádí v pohyb vnitřní zkušenost
dítěte. Dítě kreslí, aby se bavilo.*

G.H.Luquet

Začátky kreslení souvisejí se vznikem osobnosti dítěte, se vznikem „subjektivna“.

Výtvarný projev je specifickým a přirozeným lidským způsobem osvojování světa

Výtvarný projev je výsledkem vyrovnávání se individua se světem. Je projevem celé osobnosti. Uplatňuje se v něm emocionální i racionální poznávání i logické myšlení.

J. Uždil

„Kresba ukazuje na způsob dětského způsobu nazírání reality, na úroveň jeho uvažování. Kresbu lze chápat jako jednu ze symbolických funkcí, v níž se projeví tendence zobrazit skutečnost tak, jak ji dítě chápe“

Jean Piaget

J.Piaget (až1980)	V.Lowenfeld (1960)	G.H.Luquet
Stádium předoperační 2-7 let	Stádium čmáranic, 2-4 Preschematické 4-7	Nahodilý realismus 1-4 Nepochopený realismus 4-8
Stadium konkrétních operací 7-12	Schematické7-9 Kresebný realismus 9-12	Intelektuální realismus 8-13
Stadium formálních operací 12-více	Pseudo-naturalistické 12-14 14-17 Umění adolescentů	Zrakový realismus 13-18

1. 1,5 - 4 roky Stádium čmáranic
2. 3 - 4 -7 Stádium hlavonožce
3. 6 - 7- 9 Formální koncept – první obrazy,
Dítě kreslí to co ví
4. 8 – 9 - 12 Kresebný realismus / Gang
age,
Dítě kreslí to, co vidí
5. 11 - 12 - 14 Pseudonaturalismus – věk
zdůvodňování.....obkreslování vzorů
6. 14 - 17 Umění adolescentů – konec
spontánního DVP

- **Ontogeneze dětského výtvarného projevu (fáze vývoje dětského výtvarného projevu a specifika didaktických přístupů k jednotlivým věkovým skupinám)**

Každému věku odpovídá specifický typ kresby, který je vytvořen bez ohledu na jeho umělecké schopnosti a estetické cítění.

- Odchylka od zdravého vývoje dětského grafického projevu nastává tehdy, když dítě setrvává delší dobu na jednom stupni a dále se vůbec v zobrazování figur, věcí a prostředí neposunuje. V tomto smyslu je vyspělost a zralost dětského výtvarného projevu určitým ukazatelem psychických poruch dítěte, a proto bývá dětská kresba používána jako diagnostický prostředek.

„... malé děti ve výtvarné výchově nelze vyučovat v tom smyslu, že bychom je přímo poučovali, vedli k výtvarné disciplinovanosti či pozměňovali jejich projevy. Kresbu, malbu či prostorovou nebo i akční činnost lze u dětí předškolního věku pouze iniciovat: lze otevírat brány dětské fantazii a můžeme se také pokoušet vcítit se do dětského světa nebo se aspoň na chvíli stát jeho součástí.“ Hana Babyradová
http://kvv.upol.cz/images/upload/files/V%C3%9DTVAR_small.pdf

Stádium čáranic (období 2-4 let)

- **atraktivní činností** - sama činnost dítě uspokojuje více než její výsledek.
- **motorická hra**, která využívá svalů rukou rozvíjejících se po *proximodistální ose*, tedy od pohybů velkých svalových kloubů – ramenního, loketního až po krouživé pohyby zápěstí.
- proces činnosti je zcela nadřazen obsahové stránce
- **prostor papíru dítě neomezuje**
- od neuspořádaných skvrn a linií k tvorbě prvních objektů, které dítě pojmenovává souvisí s dalším rozvojem poznávacích funkcí
- také schopnost dítěte kroužit zápěstím a vytvořit tak menší prvky má podíl na tvorbě tvarů.
- **velkým mezníkem je snaha dítěte pojmenovat nějaký náhodně vzniklý útvar.** Pak je kresebná aktivita využita jako prostředek k zobrazení něčeho, především toho, co je pro dítě atraktivní.
- v tomto věku dítě často **mění názvy svých výtvorů.**

„Mezi druhým a pátým rokem se vyvíjí základní symbolizace, během níž se dítě učí chápat a tvořit jazykové útvary (věty a příběhy), dvojrozměrné symbolické formy (obrázky), trojrozměrné symbolické formy (modelované nebo postavené z kostek), pohybová znázornění (tanec), hudbu (písničky) a dramatické útvary (napodobivé hry) a seznamuje se s některými oblastmi matematického a logického vyjadřování včetně základních početních operací a jednoduchých příčinných vztahů“

(Gardner 1999, s. 319)

.

Teorie kognitivního vývoje J. Piageta

- Senzomotorické stádium (0-18 m)
- Semiotická funkce(18-24 m)

„symbolická funkce“ = spočívá ve schopnosti představovat si něco prostřednictvím něčeho jiného, co „označuje“ a co slouží jen této představě.

.....řeč, obrazná představa, symbolické gesto, oddálená nápodoba, symbolická hra a kresba.

1. Předoperační stádium – symbolické předpojmové myšlení; Stádium čmáranic (období 2-4 let)

- **atraktivní činností** - sama činnost dítě uspokojuje více než její výsledek.
- **motorická hra**, která využívá svalů rukou rozvíjejících se po *proximodistální ose*, tedy od pohybů velkých svalových kloubů – ramenního, loketního až po krouživé pohyby zápěstí.
- proces činnosti je zcela nadřazen obsahové stránce
- **prostor papíru dítě neomezuje**
- zpočátku nejsou zobrazovány **žádné konkrétní předměty**.
- od neuspořádaných skvrn a linií k tvorbě prvních objektů, které dítě pojmenovává souvisí s dalším rozvojem poznávacích funkcí
- také schopnost dítěte kroužit zápěstím a vytvořit tak menší prvky má podíl na tvorbě tvarů.
- **velkým mezníkem je snaha dítěte pojmenovat nějaký náhodně vzniklý útvar**. Pak je kresebná aktivita využita jako prostředek k zobrazení něčeho, především toho, co je pro dítě atraktivní.
- v tomto věku dítě často **mění názvy svých výtvorů**.

2. Předoperační stádium – názorné myšlení

Preschematické stadium (3-4-6 let); Stádium HLAVONOŽCE

- dítě dává svým obrázkům **názvy** (3-4 roky)
- **kresba stává obsahovou**
- geometrické objekty - nejsou ve vzájemných vztazích
- objekty řazeny **plošně vedle sebe**
- dítě papír může i **otáčet**, mění své stanoviště a zaplňuje tak prázdná místa bez větší provázanosti objektů na ploše
- významným momentem tohoto stádia je vznik první podoby lidské figury tzv. *hlavonožce*
- lze očekávat, že při kresbě figury budou některé její části pokřivené či vynechány, později přibývá detailů
- postava je zobrazena zatím **zepředu**
- úplné tělo, se všemi končetinami, s trupem a všemi drobnostmi kreslí dítě průměrně až kolem 6. roku.

→ **Antropomorfismus** = Dítě má tendenci neživým předmětům nebo zvířátkům připisovat určitou tvářnost, obdařovat lidským výrazem všechno, co se pohybuje a roste.

→ **R-princip (pravidlo pravého úhlu)** –
Dítě má jednak potřebu výrazně rozlišit směrovost, a současně si na pravém úhlu zakládá, protože podle něj zaručuje stabilitu stavby

3. Schematické období (5-7-9 let) – dosažení formálního konceptu Stádium konkrétních operací

- Dítě maluje to, co o předmětu ví a to co je pro něj důležité
- Myšlenkový koncept dítěte je tak víc než viděná skutečnost - „*rentgenové obrázky*“
- V obrázku se může objevovat táž postava v několika časových fázích, neboť čas s prostorem splývá.
- Výtvarné vyprávění se odehrává mezi dvěma hranicemi – horní a dolní hranou papíru, které tvoří nebe a zemi.

Vytváření prostoru na obrázku prochází několika fázemi, které **tvoreni prostoru** s konfrontací pozorované reality a s potřebou dítěte upřesnit zobrazovanou situaci.

Řazení předmětů a postav na dolní linii

Pásová perspektiva - ztvárnění prostoru výstavbou pásů, kdy tvoří vzdálenost některých věcí, tím, že je vyzvedne do pásu nad základní zobrazení.

Způsob prostorového vyjádření způsobem míchání svislého a vodorovného zobrazení se nazývá „*sklápění*“, neboť dítě obtížně rozeznává, co je horizontální a co vertikální

Schematické období (6-7-9 let) – dosažení formálního konceptu
Stádium konkrétních operací

Paže a nohy postav jsou zpravidla správně umístěny, odchylky poukazují na stupeň rozvoje intelektu a znalosti vlastního těla..

- **Vytváření dětských schémat** - Dítě si vytváří určitý způsob zobrazení, který používá pro stejný předmět nebo motiv. Toto schéma se opakuje a dítě se k němu vrací. Vytvoření nového typu – přechod z jednoho symbolu na druhý – znamená pro dítě značnou duševní námahu, je však důležité pro další vývoj výtvarného vyjadřování.
- lidská figura – hlavonožec, ... zvířecí postavy, dům, strom, dopravní prostředky.
- Další grafických typů (4-7 let), které si dítě vytváří, není mnoho. Jejich výběr je ovlivněn emočním obsahem, který dítě k danému předmětu má.

- Vývoj plynule pokračuje postupným zvládním stále náročnějších tvarů
- Důležitou roli hraje stále i prvek náhody, dítě tvořivě využívá a přizpůsobuje své potřebě i náhodně vzniklé tvary
- Tvary nebo části kresby, které dítě považuje za podstatné nebo které jsou pro něj subjektivně důležité, bývají zdůrazněny a zveličeny. Jiné detaily, které v dané chvíli nejsou zajímavé, jsou bez rozpaků opomíjeny nebo zcela vynechány.
- Mimořádně preferovány mohou být i tvary, které dítě umí dobře nakreslit.

- Dítě neusiluje o zobrazení vnější podoby, spíše vypočítává, co o zobrazeném objektu zná, na co si zrovna vzpomíná nebo co ho právě zajímá, pozornost věnuje funkční podstatě předmětu.
- Objevují se pokusy o tvář z profilu, ale dítě dosud nedbá o perspektivu, neprůhlednost, zkracování.

- **→ Zobrazení vedle sebe bez překrývání** - Překrývání tvarů je znakem vyspělého předškolního malíře.

- → **Transparentnost** – Dítě zobrazuje i ty předměty nebo jejich části, které jsou ve skutečnosti zakryty

- → **Sklápění** - V kresbě je to, co se plně uplatní v půdorysném pohledu sklopeno do půdorysu a je viděno v plném nadhledu, zatímco věci, které stojí kolmo k základně, jsou sklopeny do půdorysu podél nebo kolmo k ose nějaké dominanty (např. stromy sklopené kolmo k silnici). Mohou být též seřazeny okolo středu (rákosí okolo rybníka). Sklápění je ve skutečnosti plošné uspořádání prostoru a je přesnou analogií plošného uspořádání objemu.

- → **Obrácená perspektiva** - Dítě kreslí objekty podle toho, jaký pro něj mají význam
- Objekty znázorněné blíže spodnímu okraji jsou menší než ty, které se nacházejí ve středu obrazu. Důvodem může být identifikace s některou z osob v kresbě uvnitř obrazu.

- → **Smíšený profil** - Jedná se o kombinaci pohledu na objekt zředu a ze strany, přičemž takto dítě zachycuje nejen lidské a zvířecí postavy, ale také stavby, domy ap.

→ **Kolorit (barevná nadsázka)** – Potřeba rozlišit jednu barvu od druhé, nežájem o lomené tóny a využití barvy jako kontury vede k tomu, že reálná barevnost věcí je transponována do nové polohy. Tato barevná nadsázka v sobě obsahuje také emocionální vztah k zobrazeným prvkům.

- Dítě není odkázáno na vnější vzory, tvoří převážně samo ze sebe na základě synestetických zkušeností...
- **Není nikdy** třeba korigovat pro dospělé nesprávné zobrazování ani nabízet

- DVP by neměl být z pozice dospělého hodnocen pouze podle toho, jaké dosahuje estetické kvality, nebo dokonce podle toho, jak se výtvar podobá viděné realitě.
- měl by být vnímán jako vyprávění o vnitřním světě dítěte, který se skrze výtvarný projev propojuje se světem vnějším.

„Někteří rodiče a učitelé v domnění, že je třeba dítě naučit kreslit opravují dle jejich přesvědčení nemotorně vyvedené nedokonalé tvary a nabízejí mu vlastní schémata kresby domu, postavy, krajiny a předmětů, která jsou odvozena z proporčních pravidel renesančního kánonu zobrazování ...“

H.Babyradová-Stehlíková

- Zkušenosti a znalosti výtvarného jazyka dospělého nesmí dítě svazovat a omezovat nebo dokonce deformovat v tom smyslu, že bychom dítěti dávali určité šablony, nebo že bychom mu nabízeli hotová technická či obsahová klišé.

- Postupné obohacování kresby o „vizuální realitu“ probíhá ruku v ruce s tím, jak roste dětská zkušenost se světem, ale zejména potřeba a vůle dítěte tuto obohacenou zkušenost vyjádřit, vypořádat se s ní. Nápodoba grafického projevu dospělých hraje jen malou roli. Zpočátku vůbec neprobíhá, později si dítě „vypůjčuje“ jen to, co v dané chvíli souvisí s jeho vlastním „programem rozvoje“ (zejména pokud jde o znázornění prostoru).

4. Gang age/období party (7-9-12 let) – kresebný realismus

Stadium konkrétních operací

- Operace, které strukturují prostor, uspořádání prostorové následnosti, **cit pro délku a perspektivu, vznikají podle Piageta mezi 7-12 lety**
- Dítě začíná malovat věci, nejen tak jak je zná, ale již tak jak je skutečně vidí, drží se konkrétní podoby reálných prvků.
- Pomalu mizí postavení postav na dolní linii a plocha je více využívána.
- Dítě vnímá, že předměty v dálce jsou menší než ty vpředu, ale neví, jak je zobrazit.
- První snahou o hloubku je změna velikostí objektů.

4. Gang age/období party (9-12 let) – kresebný realismus Stadium konkrétních operací

- Výsledkem pozorování skutečnosti je i kresba profilu člověka. Ten se objevuje v rozmezí kolem 7-9 roky.
- Figury jsou ztvárněny strnule, ale začínají se mezi nimi tvořit vztahy s objekty a s okolím.
- Obloha vyplňuje již celou plochu až k horizontu.
- Potřeba prostorového vyjádření je dána potřebou zachytit vnitřní vztahů mezi objekty.
- Postavy jsou zachycené s větším povědomím o detailu.
- Dítě maluje čistými tóny barev bez využití tónové rozličnosti a nestínuje.

- Teprve kolem 9. roku je běžný „loutkový pohyb“ – nohy a ruce se pokrčují a tělo s hlavou zůstává celkem nehybné.
- Prostorové kvality kresby se rozšiřují o rozměr třetí dimenze a pokusy o znázornění hmotnosti, pokusy o perspektivu stínováním, překrýváním nebo zkrácením.

5. Pseudo-naturalistické období (10-12-14 let)

– věk zdůvodňování

Stádium formálních operací

- Dochází k uvědomění si vlastních nedostatků a větší míře kritičnosti k sobě i ostatním, což vede k obkreslování určitých modelů, které považují za dokonalé nebo k zesměšnění vlastních výtvarných schopností
- Spontánní kresebná aktivita končí, vše se teď více hodnotí, a to převážně polaritním systémem tedy buď pozitivně či negativně.
- Dítě se snaží naturalisticky ztvárnit realitu, neúspěch jej může trvale poznamenat.

5. Pseudo-naturalistické období (12-14 let) – věk zdůvodňování

- Proporce postav se již přibližují skutečnosti, dítě si uvědomuje funkci kloubů a vznik pohybu.
- Objevuje se poloprofil a těla v různých pozicích.
- Výraz v obličeji figur se mění dle významu sdělení.
- Řešení vlastního portrétu je důležitým aktem tohoto období. Prostor je řešen lineární perspektivou, vše se začíná opírat o vizuální či haptickou zkušenost a o imaginaci.

6. Umění adolescentů (14-17 let) – věk rozhodování

Stádium formálních operací – Reflexivní období (13-18 let)

- V období prepuberty a puberty přestávají být děti se svými výtvary spokojené, tento věk můžeme označit za konec spontánní tvorby.
- Kresba se bez dalšího vedení podobá produkci dvanáctiletých.
- *V této době již nelze používat kresbu jako metodu pro hodnocení celkové úrovně kognitivních schopností. Způsob nazírání a chápání světa v závislosti na vývoji se změnil, a v kresbě se nyní v mnohem větší míře projevují jiné schopnosti a vlastnosti.*
- Výtvarné vyjádření je již cílené - využívá různých technik a materiálů (stínování, valérování apod.)
- Výtvarný artefakt je doplněn uvědoměním si atmosféry, zachycením nálady či mystiky
- Do celé tvorby se promítá boj o vlastní identitu a své místo ve světě.
- Figur se využívá i imaginativně s užitím humoru a satiry.

Období adolescence

- boje proti autoritě, první reflexe vlastního života, změny osobních hodnot a upevňování představ o sobě, kdy je sebepojetí velmi ovlivněno vlivy a názory okolí.
- tento věk je důležitý pro vztah budoucího adolescenta k umění.
- Děti přecházejí od ztvárňování „toho, co ví“ k „tomu, co vidí“, tedy realismus blíží se „dospělým“ způsobům vyjádření. To vyvolává větší míru kritičnosti a zvýšenou citlivost k přístupu k vlastní osobě.

- Hlavním úkolem pro učitele je motivovat děti k touze tvořit a překonat věty typu „já to neumím“.
- Důležitým tématem je v tomto období autoportrét - ale první pokusy realistické studie tužkou mohou končit nezdarem a nechutí zkoušet to znova.
- Použitím méně běžných technik např. monotypu, koláže, muchláže, tisku, apod. docílíme zajímavého vzhledu a umělecké uhlazenosti, která neodrazuje

Výtvarná krize 8-13 let

- Knihy Věry Roeselové (např. **Řady a projekty ve výtvarné výchově**) – čerpáno z těchto knih
- Ve vývoji dětské kresby je setkání s jistým stavem bezradnosti v určitých stádiích vývoje běžné. Řada autorů si těchto okamžiků všimla a nazvala je tzv. krizemi výtvarného projevu.

„Důvěra dítěte ve vlastní tvořivé schopnosti je poprvé otřesena skutečností, že si začíná uvědomovat smysl svého okolí.“

- Není důležité kdy přesně krizové stavy výtvarného projevu nastávají, ale jak se projevují a jak na ně může výtvarný pedagog reagovat a jak se dojí překonat

Výtvarná krize

- Krizi lze vystopovat ve všech uměleckých oborech a jako „*esteticko-výchovný krizový komplex působí jednotně a destruktivně hluboko v dalším životě a záporně ovlivňuje lidskou tvořivost v nejširším smyslu.*“ (Kyzour)
- Tato zobrazovací „bezmocnost“ v člověku přetne výtvarný vývoje a zanechá pocit „já neumím kreslit a malovat“, který se s mnohými vleče dál. Člověk tak ztrácí jednu z raných možností, jak uchopit svět, jak komunikovat, jak se vyjádřit.

- Při větší konfrontaci s vizuální realitou, s tím, co dítě vnímá a chce zobrazit, se první krizové jevy projeví jako bezradnost.
- Dítě vidí trojrozměrný svět, který neumí zaznamenat, tak reálně, jak by chtělo.
- Pokud by tedy důvodem krize ve výtvarném projevu byla bezradnost a ztráta důvěry ve vlastní schopnosti zobrazit viděnou realitu, bylo by citlivé vedení ze strany pedagoga jednou z možností, jak dítěti pomoci tuto fázi překonat, aniž by ztratilo chuť malovat.

„Bud' se nezúčastnit a dočkat se chvíle, kdy se bude dítě vysmívat své naivitě a odchází znechuceno svou neschopností zobrazovat, nebo vést je tudy, kudy je vedeno životní potřebou blízkého vztahu k reálné skutečnosti a jejího dokonalého poznání.“ (Milan Kyzour)

Využití projektových metod, kdy „*dochází ke spojování námětů do logicky provázaných struktur, prohlubování výtvarného prožívání a myšlení nebo hledání osobitých forem výtvarného vyjadřování vytváří jakýsi most mezi výtvarným projevem dětství a dospívání.*“

Prostřednictvím těchto metod by mohl učitel vyplnit stagnaci dětského výtvarného projevu a překonat výtvarnou krizi.

(Roesselová)